

ling van de Vlaamse meisjesbeweging vernemen we een en ander van Jan Cocle. In al deze geschriften - het dient herhaald - wordt weinig aandacht besteed aan de 'Groote Stoorring' zelf; de feiten van 1875 worden er enkel gebruikt als aanleiding, uitgangspunt of decor.

Wat zich tijdens het superiorsfeest aan het Klein Seminarie te Roeselare in juli 1875 precies heeft afgespeeld en hoe een vrij onbelangrijk incident er is uitgegroeid tot een open conflict tussen het gevestigde gezag en de poësisieerlingen (met als climax het wegzenden van één der leerlingen), krijgen we eigenlijk alleen maar te lezen in een inleidend artikel van Michiel De Bruyne, in een bestudering door J. Huyghebaert van de drie versies van Rodenbachs 'Lied der Vlaamsche Zonen', in een onderzoek van André Demedts naar de beweegredenen die Hugo Verriest een rol hebben doen spelen in de 'blauwvoeterij' en ten slotte in een door R. F. Lissens gecommuniceerde tekstuitgave van een tot dusver niet gepubliceerd schoolopstel van Rodenbach 'Als 't ende naakt'. Veel nieuws voeren deze bijdragen in feite niet aan. Wat we reeds eerder wisten over de 'Groote Stoorring', onder meer dank zij de geruchtmakende Rodenbach-biografie (1960) van Frank Baur, wordt slechts op enkele punten aangevuld en verduidelijkt. Des te onbillijker klinken dan ook de woorden van R. F. Lissens telkens als hij in zijn commentaar de beschouwingen of interpretaties van Baur in twijfel trekt. Het is duidelijk dat hier een oude vete op rancuneuze wijze in herinnering wordt gebracht. Dat valt te betreuren.

Even jammer vinden we het, dat aan deze reeks bijdragen niet een synthese voorafgaat. Namens het herdenkingscomité wordt weliswaar door Raoul Boucquey in een inleidend woord een vergelijking gemaakt tussen het flamingantisme van 1875 en dat van 1975 (waarbij hij de 'Groote Stoorring' terecht omschrijft als 'een storm in een glas water, maar dan met maritieme gevolgen'), doch over de keuze van de teksten en over hun onderling verband krijgen we geen enkele informatie. Die vaagheid blijkt trouwens ook uit de titelpagina, waar geen namen worden-genoemd en waar-zelfs de vermelding van plaats en jaar van uitgave ontbreekt. Alleen de inhoudsopgave achteraan het boek maakt ons iets wijzer. Toch zou een korte bio-bibliografische aantekening per auteur daaraan moeten toegevoegd zijn. Veel van de bedoelingen en achtergronden zou erdoor verduidelijkt worden.

K. De Clerck

R. L. Schuurisma, *Het onaannemelijk tractaat. Het verdrag met België van 3 april 1925 in de Nederlandse publieke opinie* (Proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht, 1975; Groningen: Tjeenk Willink, 1975, x en 360 blz., f 48,-).

Op 19 december 1975 promoveerde de heer R. L. Schuurisma aan de Rijksuniversiteit te Utrecht op een proefschrift, dat een der meest bewogen onderwerpen uit de Nederlandse buitenlandse politiek tussen de twee wereldoorlogen behandelt, namelijk het verdrag met België van 3 april 1925. Het onderzoek van de schrijver is, op grond van een vrijwel uitputtende analyse van de Nederlandse pers, vooral toegespitst op de vraag, hoe de Nederlandse publieke opinie op het verdrag reageerde en wat voor betekenis dit heeft gehad voor het lot ervan, maar het boek is veel meer geworden dan een studie over de vorming van de openbare mening over een bepaald onderwerp. Het is tevens een grondige evaluatie van de merites van het verdrag zelf en van een brok Nederlands politiek leven.

Hoezeer ons inzicht in het Nederlandse beleid ten aanzien van de verhouding tot België erdoor verdiept is, bemerken we als we Schuurisma's werk vergelijken met het boek, dat

tot dusver de belangrijkste, weliswaar een ruimere periode behandelende, studie was over de Nederlands-Belgische betrekkingen tussen de beide oorlogen, namelijk C. A. van der Klaauw, *Politieke betrekkingen tussen Nederland en België, 1919-1939* (Leiden, 1953). Schuurmsma heeft niet alleen een grondige en verhelderende studie vervaardigd over een belangrijk onderwerp, maar ook een goed gecomponeerd en geschreven boek, dat zich als een boeiend verhaal laat lezen. Dit laatste is des te meer een prestatie, omdat het eigenlijke onderwerp - de houding van de Nederlandse publieke opinie - in de analyse van de Nederlandse pers een minutieus weergeven van feiten en meningen en van de evolutie daarvan met zich meebracht. Het proefschrift kreeg dan ook terecht het predikaat 'met lof'.

In het eerste hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de Belgisch-Nederlandse verhoudingen sedert het scheidingsverdrag van 1839, dat onder meer België's neutraliteitsstatuut regelde en bepalingen bevatte over het Scheldebeheer en de 'tussenwateren' tussen Rijn en Schelde. In bepaalde Belgische politieke kringen was er vóór 1914 een latente onvrede blijven bestaan over het scheidingsverdrag, dat, met name inzake Limburg en Zeeuws-Vlaanderen en het Scheldebeheer, nadelig voor België geacht werd. Ondanks het opgelegde neutraliteitsstatuut was er in genoemde kringen een streven naar een actief buitenlands beleid, dit in tegenstelling tot Nederland, waar men zich bij voorkeur passief in een isolement opsloot. Belgische pogingen om een nauwer samengaan met Nederland te bewerkstelligen waren vrijwel altijd op die Nederlandse houding afgestuit.

In het laatste kwart van de negentiende eeuw was, zij het in de marge van de Belgische politiek, een agressief Belgisch-nationalisme opgekomen, dat tegen de bedreiging van buitenaf een weerbare militaire en alliantiepolitiek verlangde. Hiervoor had men Nederland nodig, op een nogal ambivalente wijze, namelijk doordat enerzijds de aanspraak op een sterke verdedigingslinie tegen Duitsland, langs de Maas, een aanslag in kon houden op de Nederlandse soevereiniteit, anderzijds België zijn positie tegenover de mogendheden alleen sterker kon maken door een nauw bondgenootschap met Nederland. Genoegdoening van oud, van 1839 daterend, zeer en een streven naar een nauw samengaan met de niet geliefde Noorderbuur, waarbij vooral in de jaren zestig, toen de bedreiging van de zijde van Napoleon III groot was, door Belgische politici soms zelfs gedacht is aan een in losse vorm van eng verbonden staten hersteld Verenigd Koninkrijk, deze twee attitudes waren de componenten van het Belgisch-nationalisme, voorzover het de verhouding tot Nederland betrof.

Tijdens de eerste wereldoorlog kreeg het Belgisch-nationalisme met zijn verlangens naar een groter België en de eis van annexatie van Nederlands-Limburg en Zeeuws-Vlaanderen een veel grotere invloed in het Belgische politieke leven. Op de vredesconferentie van Parijs in 1919 eiste de Belgische regering de herziening van de verdragen van 1839. De Nederlandse regering had geen bezwaar tegen de opheffing van België's neutraliteit, maar, bij monde van minister van buitenlandse zaken Van Karnebeek, verzette ze zich tegen Belgische aanspraken op Nederlands grondgebied en op de soevereiniteit van haar territoir, voorzover het de Westerschelde betrof. Ze was onder andere bereid tot een verdeling van de Wielingen, het belangrijkste toegangswater tot de Westerschelde, en een betere Schelde-Rijnverbinding in de vorm van een groot Moerdijkkanaal, maar de Belgische regering verbrak in mei 1920 de onderhandelingen. Pas in 1924 werd de draad weer opgenomen, toen België het grootste deel van zijn politieke eisen liet vallen. In het verdrag, dat in 1925 ondertekend werd, deed Nederland dezelfde concessies als waartoe het in 1919-20 bereid was geweest. De verwickelingen tot 1925 worden in het tweede hoofdstuk behandeld, als inleiding op de gebeurtenissen van 1925 tot 1927.

Terwijl de Nederlandse publieke opinie vijfjaar vroeger Van Karnebeek toegejuicht had,

RECENSIES

omdat hij met zijn beleid erger had lijken te voorkomen, ontmoette hij nu al spoedig scherpe kritiek, die deels gegrond was op economische bezwaren tegen het Moerdijkkanaal, deels op politieke bezwaren tegen het Schelderegime, zoals dat in het verdrag was vastgelegd. België had zijn politieke eisen niet geheel laten varen (de zogenaamde Scheldereserve). De Tweede Kamer nam het verdrag in oktober 1926 nog met een nipte meerderheid aan, maar het werd in maart 1927 door de Eerste Kamer met grote meerderheid verworpen. Doorslaggevend hierbij was het sterker beklemtonen van de politieke bezwaren - onder andere de doorvaart in oorlogstijd naar Antwerpen van Belgische oorlogsschepen betreffende -, een aanvankelijk onduidelijk gebleven aspect, dat vooral door enkele Grootnederlanders, die tegen het verdrag gekant waren, naar voren gehaald werd.

In een viertal hoofdstukken geeft Schuursma een boeiende schets van de evolutie van de publieke opinie, zoals die vooral in de pers gestalte kreeg, en dit dan verweven met een evaluatie van de naar voren gekomen bezwaren en met de behandeling van het verdrag in het parlement. Aan de opinie tegen het verdrag werd bij uitstek vorm gegeven door het Nationaal Comité van Actie, waarin de verschillende anti-stromingen tezamen kwamen, te weten de zakenwereld, vooral de Rotterdamse, deskundigen op het gebied van de waterstaat en aanhangers van de Groot-Nederlandse beweging. In dit Nationaal Comité speelde Mussert een belangrijke rol als deskundige op waterstaatsgebied. Schuursma wijst erop - dit in tegenstelling tot wat Mussert zelf later beweerde en wat ook in de geschiedschrijving doorgaans voetstoots is aangenomen -, dat er niet een directe lijn te trekken is tussen het Nationaal Comité en nationaal-socialisme en fascisme in de jaren dertig.

In zijn genuanceerde slotbeschouwingen komt de auteur tot de conclusie, dat het Belgisch-Nederlandsverdrag inderdaad betiteld mag worden als 'het onaannemelijk verdrag', de kwalificatie, die het *Utrechts Dagblad* er al in 1925 aan gaf. De Nederlandse regering had met name te gemakkelijk in grote economische concessies bewilligd. Van Karnebeek, er op uit de geschillen met België voorgoed de wereld uit te helpen, en het ministerie van buitenlandse zaken hadden deze Nederlandse concessies daarom ook zo gereede gedaan, omdat ze te weinig deskundigheid bezaten op het ingewikkelde terrein van de waterstaatkundige problematiek. Pas na de tweede wereldoorlog konden Nederland en België tot overeenstemming geraken over de in de jaren twintig zo omstreden vraagstukken.

A. W. Willemsen

J. C. H. Blom, *De mouterij op de Zeven Provinciën* (Dissertatie Leiden; Bussum: Fibula-Van Dishoeck, 1975, 367 blz.).

In een breed opgezet proefschrift onder de titel *De mouterij op de Zeven Provinciën* heeft Blom een van de meest befaamde, of zo men wil beruchte incidenten uit de geschiedenis van het Nederlandse interbellum beschreven en tevens aangevat als uitgangspunt voor een onderzoek naar de nawerking ervan in Nederland en naar de antwoorden, die men toentertijd van links tot rechts gaf op vragen over orde en recht, staatsgezag en vrijheid, socialisme en democratie. De geschiedenis van de eigenlijke mouterij neemt daarbij een relatief geringe plaats in, zoals een enkele op sensatie beluste koper van het boek teleurgesteld zal hebben vastgesteld. Zonder reden is de verbreding van het aanvankelijke onderzoek echter niet tot stand gekomen. De mouterij vormt op zichzelf onvoldoende stof voor een dissertatie en het zijn bovendien juist de reacties op het gebeuren die een nadere analyse gewenst en nuttig maken. Zo behandelt Blom na een sociologisch getinte beschouwing over Neder-